

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Збірник наукових праць

Актуальні
проблеми
сучасної
філології

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Випуск XVII

*Наукові записки
Рівненського державного
гуманітарного університету*

Рівне–2009

ББК 81 Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.
А 43 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.
4 Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2009. – 176 с.
УДК
811.161.2

У збірнику вміщено праці аспірантів, професорсько-викладацького складу мовознавчих кафедр Рівненського державного гуманітарного університету, Національного університету «Острозька академія» та інших вузів України з актуальних проблем граматичної будови української мови. Об'єктом лінгвістичного аналізу виступають структурні одиниці різних рівнів мовної системи. У полі зору мовознавців питання синтаксису, морфології, лексикології, мовної освіти тощо.

Для викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів, учителів української мови.

Редакційна колегія:

Головний редактор **Шульжук Каленик Федорович**,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету,
дійсний член Академії наук вищої школи України

Заступник головного
редактора **Степанова Ольга Іванівна**,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету

Члени редакційної колегії:

1. **Архангельська А.М.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та славістики Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
2. **Вихованець І.Р.**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ).
3. **Вокальчук Г.М.**, доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
4. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету.
5. **Кірілкова Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
6. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Мандрик Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання та культури української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Мірченко М.В.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Тищенко О.В.**, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шкарбан Т.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шульжук Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядник: Степанова О.І.

Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 2 від 25 вересня 2009 р.)

Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет.
(вул. Остафова, 31; кафедра української мови)

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається проблема визначення та характеристики компонентів системи формування мовної компетенції школярів в процесі вивчення української мови, специфіка та зміст яких обумовлені розумінням цього виду компетенції як складного інтегративного поняття. Автор розглядає підходи, принципи та методи формування цієї складової мовної компетенції як цілісної лінгводидактичної системи.

УДК 378:811.161.2'273

Надія ГЕТМАНЧУК

ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОУКРАЇНОЗНАВЧОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядаються можливості використання тексту на заняттях з української мови для формування мовної компетенції студентів педагогічного факультету.

Ключові слова: текст, лінгвоукраїнознавча змістова лінія, лінгвоукраїнознавча компетенція, національне виховання, комплексний підхід.

Учитель початкових класів – знакова постать у житті кожної дитини. Саме йому належить особлива роль у формуванні майбутніх громадян України, бо, як сказав класик, усі ми родом з дитинства.

Наставник наймолодших школярів повинен не лише бездоганно володіти методиками викладання окремих дисциплін, а й мати ґрунтовні знання, сформований світогляд, бути небайдужим до всього, що відбувається в житті країни, особистістю, патріотом рідної землі.

Становлення названих якостей значною мірою відбувається на заняттях з української мови, адже рідне слово, наповнене глибоким змістом, відкриває безмежні можливості для формування справжніх моральних цінностей, збагачення духовної сутності людини, що базується на особистісному сприйнятті та переосмисленні інформації з різних галузей знань.

Зміни, що відбуваються в житті суспільства, вимагають нових підходів до вивчення мови. У методиці шкільної мовної освіти актуальним став комплексний підхід (М. Вашуленко, М. Стельмахович, М. Пентилюк), що полягає в паралельній реалізації кількох змістових ліній, тобто дотриманні кількох принципів (або компонентів), серед яких надзвичайно важливим є лінгвоукраїнознавчий. Суть лінгвоукраїнознавчого компонента полягає у формуванні засобами мови ціннісних орієнтирів, особистісному розвитку

індивіда, входженні в культуру українського народу.

Внаслідок реалізації в процесі навчання лінгвоукраїнознавчого компонента формується відповідна – лінгвоукраїнознавча – компетенція.

Термін «компетенція» трактується в науковій літературі як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що стосуються певного кола предметів та процесів, необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них; соціально закріплений освітній результат [8, с. 120].

Суть українознавчої компетенції полягає в тому, що саме рідна мова в усіх її виявах є засобом пізнання самого себе як представника української нації, свого народу, його культури та історії.

Формування лінгвоукраїнознавчої компетенції – один із аспектів національної освіти. Національна освіта є невід'ємною складовою національного виховання, яке являє собою систему поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв. Вона створена українським народом впродовж віків і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді.

Головною метою національного виховання майбутніх учителів є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української еліти через набуття молодим поколінням

національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Одним із основних напрямків національно-виховної діяльності є національно-патріотичне виховання, яке передбачає формування національної свідомості і відповідальності за долю України; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій (Про Концепцію національного виховання студентської молоді. Наказ Міністерства освіти і науки України № 636 від 07.07.2009).

Мовна освіта має посісти чільне місце у реалізації виховних завдань. Практика свідчить, що для проведення такої роботи з усіх мовних одиниць найбільш ефективним є текст.

Вивчення лінгвістичних явищ у тексті позитивно впливає на логіку сприймання, на активізацію співтворчості студента.

Опора на текст при вивченні мовного явища ніби зближує слово – об'єкт лінгвістики і слово – вияв образного, художнього мислення.

У сучасному мовознавстві текст розглядається як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною здатністю [9, с. 627].

Різні аспекти використання тексту в навчальному процесі розглядають В. Мельничайко, М. Пентилюк, Н. Лесняк, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Б. Степанишин та інші.

Текст виконує кілька функцій. Його *розвивальна* функція полягає у формуванні мовних і мовленнєвих умінь, удосконаленні лінгвістичної компетенції, оволодінні системою мови і нормами мовлення. Оволодіння комплексом мовленнєвознавчих понять та ознак – основна *освітня* функція.

Виховні можливості тексту нерозривно пов'язані з його культурологічною приналежністю [5, с. 111].

Таким чином, мова як транслятор культури за допомогою текстів долучає студентів до культури нації і людства, сприяє розвитку культурознавчої компетенції.

Робота з текстом ведеться у таких напрямках:

- оволодіння вмінням адекватно сприймати науково-популярний, художній, публіцистичний тексти; здійснювати їх структурно-семантичний аналіз за запропонованою схемою;

- формування умінь відтворювати основний зміст тексту у згорнутому та перекодованому вигляді (тези, конспект, план, анотація тощо);

- засвоєння мовних явищ з погляду їх функціонування у зв'язному тексті.

Для успішного набуття студентами умінь сприймати і відтворювати зміст пропонуємо систему комунікативних завдань.

За дидактичним спрямуванням завдання поділяються на такі види:

- *аналітичні* (здійснення елементів структурно-смислового аналізу тексту, визначення теми, основної думки, стилю, типу мовлення тощо);

- *репродуктивні* (вибір з тексту опорно-лексичного та граматичного матеріалу, розташування основного інформативного матеріалу в логічній послідовності, скріплення складних синтаксичних цілих у зв'язний текст за допомогою різних мовних засобів міжфразного зв'язку тощо);

- *трансформаційні* (згортання мовних одиниць, перебудова мовних одиниць; відтворення основного змісту у вигляді тез).

За ступенем складності текстових завдань надаємо перевагу *комбінованим* (які включають кілька операцій і допомагають формувати складніші вміння) та *комплексним* (які передбачають використання відповідної сукупності різноманітних умінь та навичок) [4, с. 123].

Текст використовуємо під час опрацювання різних тем протягом усього періоду підготовки вчителів. Але для аналізу синтаксичних конструкцій він є особливо ефективним і просто необхідним. Отож, на четвертому та п'ятому курсах текст стає не лише базою для вивчення передбачених програмою мовних одиниць, а й закономірностей та

особливостей їх поєднання, впливу цих чинників на ритмомелодику та стилістику. Крім того, робота з текстом дозволяє вести повторення вивченого матеріалу.

Для п'ятикурсників, які вже пройшли педагогічну практику і значною мірою сприймають процес навчання у ВНЗ крізь призму шкільного навчального процесу, система роботи з текстом, запропонована викладачем, є зразком, що допоможе вдосконалити методичні навички.

Тексти можуть використовуватися не лише в аудиторії, а й слугувати матеріалом для самостійної домашньої роботи. Домашній аналіз має свої переваги. По-перше, знімається часова проблема, пов'язана з різним темпераментом студентів, а отже, і темпом виконання завдань. По-друге, в домашніх умовах студент має можливість користуватися для з'ясування окремих питань додатковою літературою, а це сприяє свідомому засвоєнню знань, розвиває навички самоосвіти. По-третє, домашня робота дозволяє глибше обдумувати і точніше, досконаліше формулювати відповіді.

Відповідно до теми заняття викладач на основі тексту пропонує студентам цілий комплекс завдань, метою яких є спостереження за різноманітними фонетичними і граматичними явищами, з'ясування функціональної ролі мовних одиниць різних рівнів, їх лексичних та граматичних категорій у тексті, у структурі зв'язного висловлювання.

Текст відкриває необмежені можливості для розвитку мовлення і мислення. Визначення головної думки, добір назви, складання плану і тез, усне або письмове переказування всього тексту чи його фрагментів – ось далеко не весь перелік можливих форм роботи.

Викладач має подбати про те, щоб текст став не лише дидактичним матеріалом до певної мовної теми. Дібраний уривок чи самостійний твір має бути написаний майстром слова, нести духовний, емоційний заряд, а ще – конкретні факти з історії, культури України.

Тексти про визначні історичні події, видатних історичних осіб, морально-етичні принципи українців, традиції і звичаї українського народу, про

мову, роздуми сучасників про різні аспекти життя сприяють формуванню особистості майбутнього педагога-патріота.

Саме такі тексти зроблять заняття повноцінним. Наведемо деякі приклади.

Тема: Просте ускладнене речення (підсумкове заняття)

Автор музики до «Кобзаря»

Не можна уявити життя і творчості Миколи Віталійовича Лисенка без особи Тараса Григоровича Шевченка. З іменем Кобзаря пов'язана майже піввікова діяльність основоположника української класичної музики, автора «Тараса Бульби», «Наталки Полтавки», «Енеїди».

Дві дати – два твори. 1868 рік. Лейпціг. На прохання галичан Лисенко пише свій перший твір на слова знаменитого «Заповіту». 1912 рік. Елегія пам'яті Шевченка для скрипки і фортепіано – один з останніх творів композитора. Між ними – десятиліття напруженої праці, майже дев'яносто пісень, романсів, кантат і хорів на Шевченкові слова (колисковий наспів «Ой, люлі, люлі», плач самотньої дівчини – «Нащо мені чорні брови», туга засланою поета за рідним краєм – «Сонце заходить», його гнівний протест проти неволі – «Ой чого ти почорніло», «Мені однаково»). «То був приклад органічного злиття поезії і музики, в якому два корифеї подали один одному руки», – писав патріарх української музики Станіслав Людкевич.

Піднятися до вершин творчості Шевченка Миколі Віталійовичу допоміг народ, з чистої криниці якого обидва генії черпали натхнення.

Лисенко свято шанував пам'ять Кобзаря. Як тільки зазеленіють «лани широкополі», їхав з родиною у Канів, до Тараса. І до камінного хреста клав квіти, влітаючи їх у вінок незгасної любові українського народу до свого сина (А. Чала).

Завдання:

Виділіть у тексті речення з ускладнювальними елементами. Проаналізуйте ускладнювальні елементи.

Зробіть повний синтаксичний розбір другого речення.

Визначте спосіб творення слова

основоположник. Обґрунтуйте свою думку.

Поясніть лексичне значення слова *корифеї*.

Підготуйте коротке повідомлення про життя і творчість М. В. Лисенка для учнів четвертого класу.

Тема: Пунктуація

Сніп на покуті

Святвечір... Здається, все уже готове до Різдва: в хаті прибрано, на покуті у новому горцику кутя, пахне пирогами. Стривайте, а де ж «коляда»? Ні, не забули про неї. Ось несе господар з комори пишній вусатий сніп і урочисто ставить його на покуті. Це «коляда», або «дідо», «дідух» – символ урожаю, вінець великої праці хлібороба, і тут йому красуватися до Водохреців.

Закінчаться святки, і сніп винесуть з хати, розв'яжуть. Перевеслами обв'яжуть дерева – щоб гарно родили, солому дадуть худобі, а зерно – птиці, щоб добре велася.

Навесні, йдучи перший раз у поле сіяти, дбайливі господарі засівали «на багатий урожай» зерном, обмолоченим з «коляди».

Потихеньку жнив дочекалися, а от і обжинки. Останній сніп доручали зжати найкращій жниці, прикрашали його квітами, стрічками і з піснями несли у село. Вважалось, що в ньому (називали «дідом», «іменинником») мешкає дух хлібного поля. Вдома заносили сніп до комори зі словами: «Щоб велося від хліба до хліба» – і залишали там до зими.

А в Святвечір він знову вирушав на покуть, де вже був представлений хліб усякий: у зерні, каші, паляницях, пирогах. Так змикалося, щоб початися знову, вічне коло хліборобської праці, вічне коло життя (Г. Бондаренко).

Завдання:

Дайте загальну характеристику синтаксичних конструкцій.

Назвіть і охарактеризуйте цікаві випадки словотворення.

Передайте суть тексту якомога стисліше.

Поясніть вжиті у тексті розділові знаки. Класифікуйте їх.

На основі тексту розробіть бесіди, розраховані на учнів початкових класів та учнів середніх класів.

Для поповнення знань майбутніх учителів про історію українського козацтва, про характер і звичаї козаків пропонуємо уривки з книги М. Слабошпицького «З голосу нашої Клію» (Київ: Довіра, 1993).

Козаки

В історичній літературі існує чимало версій походження слова «козак». Один із польських авторів виводив це найменування од якогось легендарного ватажка, що в давні часи успішно боровся з татарами; звали його буцімто Козак. Інший – теж польський – учений пояснював походження цього слова від «коза»; козаки, мовляв, були прудкими і витривалими, як кози. Були версії, згідно з якими козаки – не українці, а нащадки відомих у часи Київської Русі войовничих племен хозарів. Турецькою мовою слово «козак» означає волоцюга, забіяка, розбійник. Очевидно, саме звідти воно і прийшло на Україну. Певно, не самі собі придумали наймення захисники нашого краю, а одержали його від ворога, і воно тут прижилося, зовсім утративши негативний відтінок. Бо козак на Україні став синонімом лицарської доблесті і високого благородства.

Завдання:

Яка з версій походження слова *козак* імпонує вам найбільше? Обґрунтуйте свою думку.

Пригадайте, який розділ мовознавства вивчає походження слів.

Прочитайте текст відповідно до правил української орфопії.

Знайдіть у тексті займенники; зробіть їх морфологічний аналіз.

Знайдіть у тексті вставні слова, з'ясуйте їх стилістичну роль.

Визначте присудок у останньому реченні, охарактеризуйте його.

Випишіть складносурядні речення; визначте типи підрядних частин.

У товаристві запорожців понад усе цінувалися сміливість, кмітливість, добре серце і, звичайно ж, почуття гумору, яким було пронизане все життя Січі. Відомий дослідник козацтва Дмитро Яворницький писав: «З природних якостей, властивих

справжньому українцеві, запорожці відзначались умінням майстерно розповідати, помічати смішні риси в інших і передавати їх у жартівливому, але ні для кого не образливому тоні. Цією рисою запорозьких козаків частково пояснюються і дивні прізвиська, котрі вони давали новачкам, що приходили на Січ: Півторакожуха, Непийтиво, Неїжмак, Лупиніс, Загубиколесо, Задерихвіст тощо. Людину малого зросту вони з гумором називали Махиною, великого зросту – Малютою, шибеника – Святошею, хто у них спалив курінь, той Палій, хто схожий на перепічу, той Корж, хто високий і тримається прямо, той Товкач...».

Завдання:

Визначте головну думку тексту. Як ви ставитесь до описаного козацького звичаю? Яку рису козаків він ілюструє?

Випишіть іменники з абстрактним значенням та збірні іменники; виконайте їх морфологічний аналіз.

Визначте способи словотворення власних іменників; аргументуйте свою думку.

Запорожець умів посміятися з ворога, зі смерті, з самого себе, завжди охоче кепкував з товариства. І це був сміх вільної людини, бо, як відомо, раби й пригноблені не вельми охочі до сміху. Але були речі, до яких козаки ставилися дуже серйозно і ніколи не брали на глузи. Це – віра християнська (на Січі були свої церкви, священики, запорожці справляли всі свята), це – шаноба до старших. На Січі, оповідають сучасники, часто можна було побачити вже немічних дідів, оточених увагою і повагою козаків. Не багатьом щастило уціліти у битвах і походах та дожити до глибокої старості, а хто вже дожив і не пішов у монастир, як здебільшого робили в цьому віці запорожці, а лишився на Січі, той був тут на особливому становищі. Без них не обходилася жодна козацька рада, до їхнього слова прислухалися найбільше. Часом саме воно й ставало вирішальним.

Завдання:

Прочитайте текст. Перекажіть його зміст, дотримуючись правил літературної вимови. Про які риси характеру козаків розповідає автор?

Визначте прості ускладнені речення. Класифікуйте їх відповідно до ускладнювальних засобів.

Випишіть складнопідрядні речення, визначте тип підрядних частин.

Назвіть слова, у яких відбуваються історичні чергування голосних і приголосних фонем.

Січ і душа пам'яті

Січ виникла як грізна військова база і не втрачала цього значення впродовж усього свого існування. Але вона щодалі виразніше набувала і значення головного суспільно-політичного центру України. Пізніше історики не випадково назвали її козацькою республікою з послідовним демократичним ладом. Подібного політичного організму не можна знайти ніде. На Січі справді колегіально вирішувалися всі важливі питання. Адже жоден із гетьманів не мав прав самодержця. Визначальною була думка ради, до якої входили найзаслуженіші, найпрославленіші люди. Козацькою старшиною ставали також ті, хто відзначився в битвах і мав добру репутацію. Походження чи протекція для цього не мали ніякого значення. Наприклад, заслуги батьків дітям не зараховувалися, ніяких звань і постів ніхто не успадковував. Визнання і шану треба було заслужити найперше в боях, а якщо вже хто належав до старшини, то не тільки в боях, а й мудрими, розсудливими, справедливими рішеннями на кожному кроці в повсякденному житті.

Завдання:

Випишіть слова іншомовного походження. З'ясуйте їх лексичне значення. Де можливо, замініть слова українськими.

Знайдіть і випишіть слова, у яких різна кількість букв і звуків.

Висловіть свої міркування щодо змісту прочитаного тексту.

Січ була не тільки столицею вольниці, форпостом охорони християнської віри, захисником краю, а й тим середовищем, де збиралося багато освічених і культурних людей. Сюди потрапляло чимало студентів Києво-Могилянської академії,

виpusкників братських шкіл. Тут були літописці, бандуристи, поети, художники, звіздарі, знахарі, інженери, архітектори. Українська культура творилася не тільки в монастирях і містах, а й на Січі, що швидко стала також одним із культурних центрів. Помилковим було б вважати козаків такими собі гульвісами й розбійниками, якими інколи змальовували їх деякі польські автори, що не шкодували темних барв у відтворенні запорожців.

Завдання:

Прочитайте текст. Про що ви дізналися з розповіді?

З'ясуйте лексичне значення слова *форпост*. Доберіть антонім слова.

Поясніть відмінності лексичного значення слів *барва* і *фарба*. Скористайтеся Словником української мови.

Зробіть повний синтаксичний аналіз останнього речення.

Духовний батько Січі

Дмитро Вишневецький увійшов у народні думи під іменем Байди. Цей мудрий, енергійний чоловік зумів зробити те, чого не вдалося його попередникам. Він зібрав у одне ціле розрізнені козацькі ватаги і 1552 року спорудив на острові Хортиці великий замок, що став першою козацькою фортецею.

Вишневецький поставив собі за мету покласти край татарському і турецькому пануванню в південних степах України. Зібравши під своєю орудою чимале військо, він організовує сміливі походи в Крим, громить турецькі фортеці на Чорному морі.

Значення його в нашій історії вимірюється не лише перемогами в боротьбі з ворогом. Своїми планами і надіями він ніби поставив важливі завдання перед своїми наступниками, які повинні були діяти за тими напрямками, які визначив для себе Вишневецький – шукати в Європі спільників для антитурецької коаліції й призбирувати сили всього козацтва в єдиний кулак, як це зробив він. І не випадково історики назвали його духовним батьком Січі.

Завдання:

Прочитайте текст. Доповніть його відомими вам

фактами про Дмитра Вишневецького.

Випишіть із тексту дієслова у формі інфінітива; з'ясуйте їх синтаксичну роль.

Поясніть лексичне значення слова *коаліція*.

Випишіть службові частини мови. Класифікуйте їх.

Слава і справа Петра Сагайдачного

На часи Сагайдачного припадає небувале піднесення сили і воєнного авторитету Запорозжжя. Ще зовсім недавно гетьмани водили в походи кількатисячне військо, а в Сагайдачного під рукою постійно було понад сорок тисяч козаків. При ньому побудовано цілий козацький флот, що здійснив під його керівництвом кілька блискучих походів.

Сагайдачний був не тільки видатним воєнним стратегом і далекоглядним державним діячем. Людина дивовижної освіченості (замолоду закінчив Острозьку школу – одну з найкращих на той час на Україні), він дбав не тільки про ратну славу козацтва й права людної своєї землі. Мало хто з наших гетьманів (можливо, тільки Іван Мазепа) зробив стільки для освіти і культури рідного краю, як Петро Сагайдачний. Упродовж свого гетьманування він жертвував значні кошти для монастирів та шкіл. З його іменем пов'язано народження славетної Київської колегії, що згодом стала називатися Києво-Могилянською академією.

Завдання:

Прочитайте і перекажіть текст. Охарактеризуйте П. Сагайдачного.

Провідмініайте числівник *сорок*.

Поясніть вживання дужок у реченнях. Зробіть синтаксичний аналіз цих речень.

Знайдіть у тексті речення зі складеними іменними та складеними дієслівними присудками.

Отож текст, написаний майстром і використаний майстром, є невід'ємною складовою формування педагога нової генерації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Витоки виховання мовної особистості вчителя у спадщині

В. О. Сухомлинського // Початкова школа. – 2003. – №9. – С. 12-14.

2. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2001. – 160 с.

3. Гуцул З. Б. Текстодцентричні технології на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – №8 (84) березень 2006. – С. 6-11.

4. Златів Л. М. Зміст та результати перевірки ефективності методики формування у студентів-філологів умінь сприймати і відтворювати зміст наукового тексту // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 9. – Рівне: РДГУ, 2000. – С. 120-124.

5. Лещенко Г. П. Основні складові комунікативної методики роботи з текстом // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі

студії. Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 8. – Рівне: РДГУ, 2008. – С. 108-115.

6. Мельничайко В. Я. Уроки рідної мови. Лінгвістика тексту. – Тернопіль, 2002. – 24 с.

7. Пентилюк М. І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С. 30-32.

8. Свірчук Т. І. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 8. – Рівне: РДГУ, 2008. – С. 115-122.

9. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.

10. Шевцова Л. С. Методика застосування мовленнєво-ситуативних завдань. – Житомир, 2004.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена проблеме формирования лингвоукраиноведческой компетенции будущих учителей посредством использования языкового материала текстов разных стилей.

УДК 372.811.161.2: 177

Інна ІЩУК

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В ШКОЛІ

У статті розглядається проблема становлення українського мовленнєвого етикету і питання щодо вивчення його в школі.

Ключові слова: український мовленнєвий етикет, формули мовного етикету, мовна комунікація.

Останнім часом у шкільній практиці ми все частіше спостерігаємо негативні тенденції щодо спрощення мовленнєвого етикету. Така «економія» етикетних одиниць звертання, привітання, прощання, подяки, вибачення, прохання тощо особливо поширена в молодіжних колективах.

Але становлення й розвиток українського мовленнєвого етикету відбувся вже у ХІХ ст., що можемо побачити у листах. Епістолярна спадщина українських письменників того часу характеризується посиленням формуванням лексичних мовно-етикетних засобів, залученням у сферу вираження ввічливості значної кількості слів, у тому числі й традиційних етикетних одиниць, які стали нормою сучасної української літературної мови. Варто ознайомитися з цим процесом перед тим, як починати новий.

Український мовленнєвий етикет став об'єктом

дослідження лінгвістів, починаючи з кінця ХІХ ст., зокрема О. О. Потебні, І. І. Коровицького, В. І. Сімовича. Свої розвідки питанням мовленнєвого етикету присвятили й сучасні вчені, а саме: О. Т. Захарків, Т. І. Панько, Л. М. Полюга, Н. І. Бугай, К. В. Ленець, О. М. Миронюк, А. П. Коваль, С. К. Богдан, Н. П. Плющ, М. П. Білоус, В. Т. Скуратівський. Дидактичне спрямування мають праці О. В. Миртова, Н. Д. Бабич, Т. О. Ладиженської, Т. Ф. Кругляниці, М. Г. Стельмаховича, О. М. Миронюк.

Цікавим є питання надання займенникам 2-ї особи множини гонорифічного значення (англійська лексема *honórfic* означає «почесний», «шанобливий»). Вона сягає латинського дієслова *honōrificāre* – «виявляти шану, шанувати», а також однокорених з ним дієслова *honestāre* – «виявляти повагу (шану)»,

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ	3
Шульжук К. Ф. Функціональні вияви вокатива	3
Щербачук Н. П. Особливості реалізації валентної рамки предикативів дії та стану в простому елементарному реченні-репліці	8
Шкарбан Т. М. Складні конструкції з однорідною супідрядністю нерозчленованої структури.....	13
Давнюк С. В. Структурні та функціонально-стилістичні особливості сурядно-підрядних конструкцій у художньому та публіцистичному стилях	17
Ричагівська Ю. Є. Складне речення поетичного мовлення як об'єкт стилістичного синтаксису.....	23
РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ	27
Адах Н. А. Експресивно-стилістичний потенціал авторських лексичних новотворів (на матеріалі поезії Василя Барки).....	27
Гаврилюк Н. В. Словотворчість київських неокласиків з погляду статистики	31
Максимчук В. В. Складні індивідуально-авторські субстантиви у лексиконі поетів Рівненщини	35
Поліщук О. Г. Авторські новотвори-репрезентанти колірної картини світу в українській поезії ХХ століття.....	40
Біловус Г. Г. Авторське використання фразеологізмів у повістях Тараса Шевченка.....	46
Локайчук С. М. Іншомовні запозичення в українській археологічній терміносистемі	51
Яременко Т. Г. Словотвірний потенціал дієслівної лексики зі значенням часу.....	57
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВЧИХ ТЕОРІЙ	65
Мединська Н. М. Філософське та лінгвістичне трактування категорії ознаки	65
Архангельська А. М. Родо-статева транспозиція як чинник експресивності маскулінних домінантів (ономасіологічний аспект)	70
Шевчук Т. Б. Концепт <i>щастя</i> в лексичній системі української мови	74
Нікульшина Т. М. Особливості вербальної експлікації лексико-семантичного мікрополя «місцевість» у зіставному аспекті (на матеріалі англійської та української мов)	78
Любимова С. А. Дослідження семантики похідних слів з основою «Flappeg».....	85
Войцешук Л. А. До питання філософії мовлення: Ф. де Соссюр, М. Бахтін, Дж. Л. Остін	88
Деменчук О. В. Параметрія семантичної відповідності експерієнтівів (на матеріалі лексики чуттєвого сприйняття англійської, польської та української мов)	91

РОЗДІЛ ІV. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, СОЦІОЛІНГВІСТИКИ ТА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ 100

Домилівська Л. В. Лінгвістичні домінанти художнього тексту як вербалізація авторської мовної свідомості.....	100
Чеберяк А. М. Сербіна Т. Г. Чинник особи адресата та його комунікативні ролі в композиційній організації мовленнєвого жанру «відкритий лист».....	104
Воробйова Л. М. Функції телереклами та її мовна форма.....	109
Степанова О. І. Особливості функціонування одиниць українського мовленнєвого етикету на сучасному етапі.....	112
Бобрикова Ю. В. Поетична культура молоді як елемент соціолінгвістики.....	116
Олексівець Л. С. Специфіка публічної монологічної мови.....	121
Дергач Д. В. Лінгвістична інтерпретація функцій топонімів у стилі масової інформації.....	125

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ ТОПОНІМІКИ, ДІАЛЕКТОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 131

Мандрик Н. В. Теоретичні засади вивчення питання про походження слов'янської писемності.....	131
Кирилкова Н. В. Оновлення семантики слова в авторському тексті.....	138
Кузьмич О. О. Топоніміка Холмщини як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	140
Мазяр В. В. Структурно-семантична характеристика гончарської лексики в українських західнополіських говірках.....	143

РОЗДІЛ VI. ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ОСВІТИ 148

Шульжук Н. В. Формування комунікативної компетенції студентів-філологів в умовах нового теоретико-інформаційного змісту курсу «Сучасна українська літературна мова».....	148
Лещенко Г. П. Система формування мовної компетенції учнів загальноосвітньої школи.....	153
Гетманчук Н. О. Текст як засіб формування лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів.....	162
Іщук І. С. До проблеми вивчення мовленнєвого етикету в школі.....	168

Наукове видання
Збірник наукових праць
Актуальні проблеми сучасної філології
Мовознавчі студії
Випуск XVII

Упорядкування та наукове редагування
Степанова О.І.

Технічний редактор
Литвак А.М.

ББК 81 Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.
А 43 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.
4 Вип. 17. – Рівне: РДГУ, 2009. – 176 с.
УДК
811.161.2

Здано до набору 25.09.2009р. Підписано до друку 6.11.2009р.
Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк на ризографі.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 8.0.
Тираж 300 прим. Зам. 57/1.

Видавничі роботи: редакційно-видавничий відділ РДГУ
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет.
Адреса редакції: м. Рівне, вул. Остафова, 31; кафедра української мови